संस्थापक-नाट्याचार्य कृष्णाजी प्रभाकर खाडिलकर

संपादकीय

नवाकाळ

॥ न मे भक्त प्रणश्यति ॥

तिसऱ्या मुंबईची पहिली गोष्ट

संपूर्ण देशभरामध्ये किंबहुना जगामध्ये नागरीकरणाच्या नव्या लाटा काही दशकांपासून निर्माण होत आहेत. खेडी ही सुद्धा आता शहरं होत आहेत. किंबहुना ग्रामीण भागाचा विकास करण्याकरिता खेड्यांना सामावून घेत नवी मोठी महानगरे तयार करण्याचाही एक नवा प्रकार देशभरामध्ये सुरू आहे. नागरी सुविधा किंवा एकूण देशाच्या विकासामध्ये अधिकाधिक खेड्यांना विकासाच्या सोयी सुविधा उपलब्ध करून दिल्या तर लोकांच्या जीवनमानामध्ये लवकर सुधारणा होते किंवा जीवनस्तर उंचावतो अशा प्रकारचा एक मूलभूत विचार शहर नियोजन करणाऱ्या अभ्यासकांनी मांडलेला आहे. अर्थातच प्राचीन काळापासून ही संकल्पना रूढ झालेली आहे. अधिकाधिक प्रमाणामध्ये खेडी किंवा ज्या ठिकाणी विकास पोहचू शकलेला नाही अशांना विकासाच्या कक्षेत सामावून घेतले जाते आणि तसे केल्याने त्या भागाला मिळणाऱ्या सोयी सुविधा या तिथल्या नागरिकांच्या रोजगाराबरोबरच जीवनमानामध्ये मोठ्या प्रमाणावर बदल घडवून आणतात. म्हणूनच भारतात स्मार्ट सिटीची कल्पना आली अर्थात स्मार्ट सिटी हा प्रकार तितकासा यशस्वी झालेला नाही. परंतु भारतातील काही प्रमुख शहरांचा विचार केला तर महानगरांचा विकास हा तितकाच महत्त्वाचा ठरतो. आता तर काही महानगरे इतकी फुगली आहेत तिथे वाढत असलेली लोकसंख्या आणि तिथल्या सोयीसुविधांवर पडत असलेला ताण लक्षात घेऊन त्यालाही पर्यायी शहर किंवा महानगर तयार करण्याची आवश्यकता वाटू लागलेली आहे. अगदी अहमदाबाद, बंगळुरु, कोलकाता यासारख्या शहरांच्या बाबतीत हीच अवस्था पाहायला मिळते. मुंबईसारख्या महानगरासाठी सुद्धा एकेकाळी नवी मुंबई तयार केली गेली होती परंतु आता मुंबई किंवा नवी मुंबई या दोन्ही महानगरांवर पडणारा ताण खूपच वाढला आहे. सतत लोकसंख्याही वाढत असल्याने आता तिसऱ्या मुंबईची संकल्पना प्रत्यक्षात आणली जाते आहे. या तिसऱ्या मुंबईची ही पहिली गोष्ट जर नीट लक्षात घेतली तर त्यातून मुंबई महानगरावर पडणारा ताण मोठ्या प्रमाणावर कमी होईल अशी अपेक्षा व्यक्त झालेली आहे. जवळपास ३३२ चौरस मीटरच्या क्षेत्रफळात आणि १२४ गावांना अंतर्भूत करून देणारी ही तिसरी मुंबई म्हणजे देशातील सर्वात मोठे आधुनिक आणि पूर्ण विकसित महानगर असेल अशा प्रकारची त्याची रचना किंवा नियोजन सांगितले जाते आहे.

देशातले सर्वात आधुनिक महानगर

या पद्धतीने हे महानगर विकसित करत असताना त्या ठिकाणी अधिकाधिक नवनवीन सुविधा देण्यावर भर दिला गेलेला आहे. ज्यामध्ये प्रामुख्याने चांगल्या पद्धतीची शिक्षण व्यवस्था चांगल्या पद्धतीची आरोग्यव्यवस्था, क्रीडांगण, मनोरंजनाच्या सोयी सुविधांबरोबरच तंत्रज्ञानाला पूरक अशा प्रकारचे वातावरण निर्माण केले जाणार आहे. बहुतांश आंतरराष्ट्रीय दर्जाच्या सगळ्या आवश्यक सोयी सुविधा या ठिकाणी तयार करण्याचा प्रयत्न केला जातो आहे. म्हणूनच गेल्या पाच वर्षांमध्ये त्या ठिकाणी एज्युकेशन सिटी नावाचा प्रकार अंमलात आला ज्या ठिकाणी जवळजवळ दहा परदेशी विद्यापीठांना एकाच ठिकाणी विकसित करायला संधी दिली गेली आहे. आता भारतीय तरुणांना उत्तम दर्जाचे शिक्षण घेण्यासाठी परदेशी विद्यापीठांकडे धाव घेण्याची गरज नाही तर त्यांना त्याच विद्यापीठांच्या माध्यमातून भारतातही शिक्षण घेता येईल. जगातील अशी प्रमुख मान्यवर विद्यापीठ या एज्युकेशन सिटीमध्ये स्थापन केली जात आहे. याच पद्धतीने मेडी सिटी म्हणजेच या ठिकाणी उत्तम दर्जाच्या आरोग्यव्यवस्था आणि वैद्यकीय शिक्षणाच्या ही सुविधा देण्याचा प्रयत्न होणार आहे. त्याच्या बरोबरीने भविष्यकाळात येऊ घातलेले आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स किंवा कृत्रिम बुद्धिमत्तेचे तंत्रज्ञान याचे आव्हान स्वीकारण्यासाठी आधुनिक तंत्रज्ञानाला लागणारे डेटा सेंटर या तिसऱ्या मुंबईत उभे केले जात आहे. देशभरातून जेवढा काही डेटा संकलित केला जातो त्याच्या ६५ टक्के डेटा ह्या तिसऱ्या मुंबईतल्या डेटा सेंटरमध्ये उपलब्ध करून दिला जाणार आहे. नुकतेच स्थापन झालेल्या आंतरराष्ट्रीय विमानतळ आणि त्याला जोडणारी नवीन मेट्रो लाईन जी मुंबईतल्या आंतरराष्ट्रीय विमानतळाशी जोडली जाईल. याला गोल्ड मेट्रो लाईन अशा प्रकारचे नाव दिले गेलेले आहे.

नवी मुंबईचा अनुभव

एकूणच अधिकाधिक चांगल्या पद्धतीच्या परिवहन सुविधा आणि तिथे अधिकाधिक रोजगाराच्या संधी निर्माण करून मुंबईवरचा ताण कमी करायला प्राधान्य दिले जाणार आहे. सरकारचा हा विचार उत्तम जरी असला तरी नवी मुंबईचा अनुभव लक्षात घेता प्रत्यक्षात मुंबईवरचा ताण कमी करण्यासाठीच नवी मुंबई तयार केली गेली होती. परंतु तिथे देखील त्याच पद्धतीचे वातावरण आज निर्माण झालेले आहे मुंबईवरचा ताण खूप कमी झाला असे काही त्यातून आढळून आलेले नाही. आता या तिसऱ्या मुंबईची नव्याने म्हणजेच तिची पहिल्यापासून चांगल्या पद्धतीची रचना करण्याची कल्पना निश्चितच चांगली जरी असली तरी नवी मुंबईचा अनुभव लक्षात घेतला तर खरोखरच मुंबईवरचा ताण कमी होईल आहे का याची शाश्वती आज तरी देता येत नाही. कारण तिसऱ्या मुंबईमध्ये नव्याने सामावली जाणारी लोकसंख्या ही मुंबईशीसुद्धा जोडलेली राहील. परिवहन किंवा प्रवासाच्या माध्यमातून मुंबईत येणाऱ्यांची संख्या कमी होईल अशी शक्यता दिसत नाही. म्हणूनच पहिली मुंबई, दुसरी मुंबई, तिसरी मुंबई अशा प्रकारे ही शृंखला जरी पुढे चालू राहिली तरी सुद्धा मूळ मुंबईवरचा ताण किंवा इथल्या जनजीवनाला दिलासा मिळेल याची खात्री कोणीही देऊ शकत नाही. म्हणूनच या तिसऱ्या मुंबईची पहिली गोष्ट हीच लक्षात ठेवावी लागेल की मुंबईला त्यातून खरोखर दिलासा मिळणार आहे का?